

Կիր բարձեմկու ժողովուրդը՝ Հասունին հետ կռգէ
լտարել զփառաարկութիւնը և զյախլտակութիւնը որ
բքբմնն Պօլոյո նախադահական աթոռը հայիեիեց, բայց
մեք գլտուսն վարդապետը և եպիսկոպոսունք ինչ կը
սեն իրենց խնամանքին խորերուն մէջ Հոռօի Պապին
համար, որ տիեզերական Պատրիարքի անունը յախը
տակած իր նախորդէն, մեծին Գրեգորի զատապար
տութեան վրէժխնդիր ճայնը չլէր :

«Իսկ եթէ Բրուսիան մինչև վերջը յաղթական հանգիստանայ, արևմտահայկական և երկաթեայ դաւադանաւ պիտի յառաջանայ և գոյցէ միայն մեր (Աստրիոյ) սահմանադրուող առջև իւր քայլը դադարեցնէ: Աստրիոյ համար անձնասպան ըլլալէ, եթէ չփութար զգուշութեան միջոցներ ի դորձ դնել ի ներկայութեան այսպիսի պատահական գիպուածոց: Ինչու որ ծագելու փոթորիկը ահապին է որոյ առջև դաշնագրական սահմանադրութեան չեն կրնար դիմանալ: Բայց յայտնա՛նէ Աստրիոյ օգուտը կը պահանջէ, որ գերմանական երկրին ամբողջութիւնը անփնայ մնայ: ուստի անտարբեր չլինար մնալ եթէ Ռուսոյ գետը Գաղղիոյ ձեռքը անցնի: Այս տեսութեան մեծնալուն և նոր երկիրները գրաւելուն յատուկ եղած վտանգէն ի դատ, Աստրիոյ կառավարութիւնը պէտք է հոգ տանի և չվերաւորել իւր գերմանացի ժողովրդեան ազգային զգացմունքը: Ազգուշաւոր չէղբորութիւն մի՛ ամենէն յարմար և օգտակար քաղաքականութիւն մըն է Աստրիոյ համար: Ինչու որ եթէ միջամտութիւն ընելու ըլլայ, անմիջապէս պատերազմը պիտի ընդհանրանայ և պիտի տարածուի Լատիոյ ամէն կողմը»:

Փարիզի ժաշտաւ Օֆիէլէ կոչուած պաշտօնական օրագիրը՝ «Կաթոլիկ» կայսեր առ զաղղիացի ժողովուրդն ուղղած յայտարարութիւնը կը հրատարակէ:

Գաղղիացիք:

Ժողովրդոց կենսական ընթացքին մէջ հանդիսական վայրկեաններ կան, յորս ազգային պատիւը բռնաբար գրգռուել, կը կանգնի իբրեւ անընդգիծաբեր զօրութիւն մի, ամեն օգուտներուն զլուխը կանցնի, և միայնակ իւր ձեռքը կառնու հայրենեաց բազմին վարչութիւնը:

Արդ՝ Գաղղիոյ համար այս վճռական ժամկէտն մէջը հնչեց: Վասնզի Բրուսիան, որով 1866ին պատերազմին ժամանակը և անկէջ մինչև ցայսօր խիստ խաղաղակերպ տրամադրութիւններ ցոյց տուինք, ամենեւին բանի թիւնը: Յարձակման և յաղթանակութեան շուրջն մէջ նետուելով՝ Բրուսիան ամեն կասկածները զարթոյց, պատճառ առաւ որ ամեն անգ զինուորական չափազանց պատրաստութիւններ ըլլան և զրոյր Եւրոպան բանակ մի դարձոց, որ երկրորդութիւնը և վաղուան երկրորդ կը տրոհեն: Վերջին պէտք մի վրայ հասաւ և ազգային յարաբերութեան անհաստատութիւնը ու այժման քաղաքային կայսրութեան ծանրութիւնը երևան հանեց:

Ի ներկայութեան նորադոյն պահանջմանց Բրուսիոյ մեր բողոքները յառաջ բերինք: Բայց ոչ միայն ուշադրութիւն չմատուցուեցաւ անոնց, այլև արհամարհոտ ընթացք մի ունեցաւ մեզի դէմ, որ մեծապէս գրգռեց

մեր ազգը, և անմիջապէս «պատերազմ» ձգելը որոտաց Գաղղիոյ մէկ ծայրէն ի միւս ծայրն: Հետեալս արժեք լան չմնար ընելու մեզ լայց միայն զինուոր բազմին յանձնել մեր ճակատագիրը:

Մեր պատերազմը Գերմանիոյ դէմ չէ, որոյ անկախութիւնը կը յարգենք և կը բարեմակեմք որ զերմանական ազգայնութիւնը կազմող ժողովուրդը կարող ըլլան ազատարար ի դորձ դնել իրենց կամքը: Մեր ուրիշ լան չեմք պահանջեր լայց միայն իրաց միջակին ոյնպիսի կարգադրութիւն մի, որ հաստատուն պահէ մեր ազատութիւնը և երաշխաւոր ըլլայ վտան ապառաջութիւն մի, որ հիմնեալ ըլլայ ժողովրդոց համարիտ օրոյնց վերայ և դադարեցնէ այժման անհաստատ վիճակը, յորով ամեն ազգերը իրենց ունեցած բոլոր ստակը կը վտանեն զինուորական պատրաստութիւններ ընելու իւրաքանչէր: Փառասուրդը որ միւս անգամ ևս կը պարգեւն առաջի ոյնոյնք որք կը գրգռեն զմեզ, մի և նոյն դրօշակն է որ մեր մեծ Յիւդաիստութեան քաղաքակրթական դադարները տարածեց Եւրոպիոյ մէջ: Անկախ միևնոյն սկզբունքը կրնե՛րկայացնի, հետեալս մինչև նոյն անձնանոցը զգացմունքը պիտի ներշնչէ:

Գաղղիացիք:

Կրմեկիմ վերին հրամանատարութիւնը ձեռք առնելու այն քաջ զորաբանակին որ պայտուց և հայրենեաց սիրով արտապնդուէ և գիտէ իւր արժեքը, վտանգի աշխարհիս չորս կողմը իւր քայլերուն յարակից տեսաւ զյաղթութիւնը: Հետո ի պատերազմ կը տանի իմ որդիս թէ և տակաւին իւր ծաղիկ հասակին մէջ կը զլուտուի: Եւ այն գիտէ թէ իւր անունը ինչ պարտի կը դնէ իւր վերայ: ուստի պարծանք կը համարի իրեն՝ մասնակից ըլլալ վտանգի գիւտարացն որք կը մարտնչին վտան հայրենեաց:

Աստուծոյ օրհնութիւնը մեր ճգնաց վերայ ըլլայ և հաւատարմ ըլլամք թէ մեծ ժողովուրդ մի՛ որ արդար դատ մի կը պաշտպանէ, անյաղթելի է:

ՆԱԲՈՂԻՈՆ

Երբ որ Բրուսիան ստանալով Զոմանատար Հերմերթ տը Պիթէնֆէլտ ընդհանուր զօրապետը Զուլիս 16 ամսամթուոյ հետեւալ յայտարարութիւնը ուղղեց գերմանացի ժողովրդոց:

«Գերմանացիք, ոտք ելէք գերման. Ռուսոյ համար: Երբէկ իմացաք թէ Գաղղիոյ կառավարութիւնը պատերազմ հրատարակեց մեզ. լայց այսօր գիտէք թէ ինչ պատճառաց համար այս պատերազմին ձեռք կը զարնէ: Այստեղից գործոց պաշտօնեաց Կրմեկիմ զուքսը Գաղղիոյ Ծերակուտին մէջ յայտարարութիւն մի կարդաց, որով կը ծանուցանէ թէ Բրուսիան կը զինուորի, թէ Բրուսիան պատերազմ կուզէ, և թէ Գաղղիան պէտք է որ պատրաստուի դէմ դնելու համար այս պատերազմին, զոր իրեն դէմ կը զարնէ Բրուսիան:

Նաւոր քրիստոնէից արեան գետեր քաղցուցիք են:

Կուզէ վերջապէս խորհրդանանքն ու գոյութիւնը որ կաթողիկոսական և պատրիարքական աթոռին վրայ բարձրացան անհատայնել, լայց չգիտէր և չուզէր գիտնալ թէ Հոռոմայ Պապին սկզբաւր և շնորհիւ և հրամանով և աղբեղութեամբ ամեն բան կը լլայց և Հատուն արքանակ մէկը և գործադիր, անոր համար ալ այնպէս կը վարձատրէր Պապ գիրքը, ինչպէս կայսր մը իւր յաղթող զօրապետներէն մէկը կը խառնուէր, և քահանայապետական դաղնի խորհրդեան մէջ իր կարգին լայց եկեղեցւոյ իշխանաց մէջ այսպէս կը խառնէր: «Յարգելի եղբայր Սնտոն Հատունեան ի վաղցոյ հետէ յանձնեց ցուցնալ չէրազ հանգէս կրօնից, աստուածապաշտութեան ողջամտ և փրկարար վարդապետութեան, հաւատարմութեան և մեծարանաց առ մեզ և առ այս աթոռս Պետրոսի, որպէս և զհաւատարմ եպիսկոպոսական արեւութեան ի պաշտպանութիւն իրաց կաթողիկէ կրօնից և ազատութեան եկեղեցւոյ, յոր սակս արժանի իսկ է պատրիարքական պատուոյ և բաւական ի նորոգել առաւելապէս գեղեցիկացական բարեկարգութիւնը»:

Եւ այս լի գովութեամբ խօսքերը այն մարդուն էին, որու համար շատ տարբերէ ի վեր շարունակ ամբաստան աղբեղութիւններ՝ զանգառանաց յիշատակարաններ տեղեկացուցիք էին Հոռոմ. այս ժողովրդեան կողմնէն, երբ ինքը՝ Հատուն հանգաւոր արտով՝ մարքո խզմը տանքով, նման ալեկոծեալ նաւուն անխռով նաւապետին՝ կը շնչէր կըտանէր նաւը իւր նպատակին, ոչ միակին կատաղութեան և ոչ ճամբորդաց յիմարութեան միտքնելով և կատելով: Ահա Հատուն, ահա Հոռոմ. տա՛ր

«Բրուսիոյ անկեղծութիւնը և արդարամտութիւնը կը բողոքեն յիշեալ յայտարարութեան մէջ պարունակեալ ստույթեան դէմ: Եւ ինչպէս կարելի էր որ Բրուսիան պատերազմուզէ, այնինչ մինչև երկէ՛րորը Բրուսիոյ բնակիչք անկարելի կը համարէին զայն: Այո՛, տա՛կաւն երկէ՛րոյն թագաւորը իւր մայրաքաղաքը վերադառնալով այն կերպիւ: Խօսեցաւ ազգային ժողովարանաց մէջ որ յոյս կը ցոյցնէր հաստատուն պահելու վերադադարութիւնը: Եւ միթէ մեր երկրին մէջ ո՛ր և է մէկ կտն միտքէն կանցնէ՞ր երբէք Գաղղիոյ վերայ արշաւելու: Բայց Նարոլան Եւրոպիոյ պաշտօնեան երկէ՛ր օրին կը հաստատուէր թէ կը լինար ստույթ, այնինչ այս տեղէն ինչպէս հաւանականաբար Վերմանիոյ ամեն վերջ մասը մէջ տակաւին և ոչ գինուոր մի զրօշակաց ներքեւ կանչելու խօսք կար: Մօտե՛ւ Կամպիթիա երեսփոխանին մէկ հարցմանը պատասխանելով՝ մօտե՛ւ Կիլի Օլիվիէ կըսէր թէ քեծատե՛ն պատրաստութիւններ կը լլայց Բրուսիոյ մէջ և թէ այս տեղութիւնը մերձեւ էր՝ Գաղղիոյ պահանջած երաշխաւորութիւնները տալու:

«Հայրենակիցք իմ Գերմանացիք, գիտէք որ այս խօսքերէն խորաբանչիւրը մի ստույթ է: Բայց արդէ՛ն Զուլիս 6էն ի վեր ո՛րքա՞մ ստույթ լինենք լեցելիք և ցուցուցիք, երբոր Կրմեկիմ զուքսը կը պնդէր թէ Բրուսիան դաղնի համար և խաղաղութիւնը ինչու մը Կարողութիւնը կը զան նստեցնելու համար...»:

«Նարոլան Եւրոպիոյ վտանգութիւնը գերմանական ազգին միտքեան և միտքանութեան պակասութեանը վերայ հիմնեալ է և կը վարձէ թէ Գերմանիոյ մէջ Բրուսիան ժողովրդոց սերը չվայելէ: Սակայն տեսէք թէ ինչպէս այսօր Պապիկոյն և Վերմանիոյ թագաւորները՝ ինչպէս նաև իրենց նախարարները ի դերն հանեցին այս անկարելիութիւնները յամթայնոցի որ հրատարակեցին այսպիսի ստույթներ...»:

«Այստեղ Բրուսիան, գերմանական Ռուսոյ, անտարաձայն հաստատուն պահել կուզէր, բնակիչք արեւմտեան Գերմանիոյ, որ այնպիսի մեծ քաղաքեամբ մարտնչեցաւ Գաղղիոյ դէմ 1813ին: Մեր երկրին պաշտպանութեան ապաւնը դուք էք, քաջ բնակիչք Սուապի, որ մեր հայրենեաց դրօշները բարձր և հաստատուն պահեցիք միշտ ազնուական ջանքով: Դո՛ւք էք՝ Վիլհելմիցը, որ երբեք Գաղղիոյ դաշտերը գաղղիական արեւմտի ի դոյն կարմիր ներկեցիք, վերջապէս մեր երկրին պաշտպանութեան ապաւնը դուք էք Հանովերացիք, որ ծերունի բռնաւորին զօրաբանակին դէմ մարտնչեցաւ իպէրեան թիրակղզւոյն մէջ...»:

«Սրբազան պատերազմ մըն է այս՝ զոր կը նմար քանզի Սուապին Նարոլանին հօրեղբորդին կուզէ արեւմտեան հաստատել իւր խախտու դահը: Մենք չենք ուզեր պատասխանել գաղղիական մեծարանութեանց անտարաձայնաբանք. լայց և այնպէս առաջին կայսեր

Աստուած որ երկուքն ալ անցեալին տխուր յիշատակները ըլլան մեզի համար:

Իսկ ապագան և ինչ որ ընելի՛ք կայ գրուցենք համարձակ: Կարելի է քիչ ժամանակէն բոլոր քրիստոնէաց ժողովուրդք մեծ և պղծիկ պիտի կենն Գրիստոսի մեծ ազատ և իրօք ընդհանուր եկեղեցւոյն կազմելու: սկսինք ուրեմն մենք ալ այս մեծ շնորհն պղծի քորը պատրաստել վտանգի «Վէմն, զոր անարգեցին շինողքն, նա եղև գլուխ անկեան»: Արեւելեան կաթողիկէ Հայր առ նաւը առնող ժողովուրդը, պէտք է տարօրինակ ապաւնութեան օրինակ մը ըլլալով՝ (դարձեալ ևս հոռոմական կամ)՝ զրուցելու նախադրեց յանձն առնէ, և քննի գինը վարդ արհամարհոտ ոտքին փուռն մէջ թաթաւելով՝ այլ սխի չուտով:

Նախ, իւր Հոռոմ բռնաւորեալ եպիսկոպոսները ուզէ և հրաւիրէ ճամբորտ Սինոդ մը կազմելու ի Պոլսի, և շինելու իւր եկեղեցւոյն սահմանադրութիւնը հաստատեալ Աւետարանին և հին եկեղեցւոյ վրայ որ մայր և դպեակ եղած են իւր հայրենի եկեղեցւոյն վարդապետութեանցը:

Երկրորդ, ինչ որ օսմանեան տէրութեան մէջ սահմանադրական իրաւունքներ կը վայելին իրեն նման հասարակութիւնը՝ ինքզինք և գործադրէ. վտանքի ժողովուրդ մը, որ առանց իւր հաւատքին և դաւանութեան հետեւալու, գիտէ Հոռոմայ անպիտան կայծակներն արհամարհել, կրնայ իւր ազգին և բոլոր քրիստոնէից և բոլոր մարդկութեան եղբայր անունը տալ և ոչ մէկ Աստուծոյ արարածը տալ և արհամարհել:

Յովսէփ Դիլմանեան:

Կուզէ հեռացնել աղիտութեան և տեսլութեան պոռնկանքն ու նեղակիցը որ զՀամազգեաց բնկերութիւնը կը հարածէր, և չգիտէր թէ Գաղղիոյն մինչև Դաթալիսի Բիզի Բիստոնեանց հալածուած և դատաւարտուած են Կապիւնէն:

Կուզէ զրպարտութիւնը, նախանձը, քուրթիւնը անհետ ընել՝ որ Վենետիկոյ Միսիթ արեանց հարուած հարուածի վրայ իջեցնելով, հերձուածով՝ խաղաղարար տպաւորութիւններ և տէրութեան և մոլորեցուցիչ և բխտարարութեան կ'ամբաստանէր, չգիտէր թէ Հոռոմայ Պապերը դարուն ազգէ՛ ուսմունքը՝ պատմութիւնը՝ միջիտոսիայութիւնը՝ Գաղղիոյ յիշատակութեան 89ին սկզբունքները՝ Նարոլան և իւր օրինաց մտաւանդը և մինչև արհեստները և երկաթուղիները նշանակեալ են և դատաւարտուած:

Կուզէ ստուր և նենգութիւնը ջախջախել որ մտքով կամ մարմնով հիւանդին մօտ գոլուէն թափառելով, սրբազան ազգեցութեան զինակով քողաւորեալ, կոտակներ կը շնչէ՝ կը խաղաղանէ, այրին և որբը կը զրկէ ի շինութիւն եկեղեցւոյ, և չգիտէր թէ Հոռոմայ Պապերը չեն խորշած սուր, հուր, շինու կոնգրակներ և տիւն դերական ժողովոյ վճիռներ անխիղճ գործածելէն, սուրբ Պետրոսի աթոռը հոգեւորական իշխանութեամբ ճոխացնելու համար:

Կուզէ այս կրօնախնդ պատուարը կործանել, որ եկեղեցիէն դուրս նաե՛ չէ թէ միայն օտարաղիք, այլ նաև համարիւն և համալեզու եղբայր իրարու թշնամի կը կազմէր, և չգիտէր թէ Հոռոմայ Պապերը այս հոռովեական ջանքերով չենելու և շարունակ համար միջիտ

